

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ครอบครัวเป็นสถาบันสังคมที่สำคัญที่สุด เป็นหน่วยของสังคมที่มีความสัมพันธ์และความร่วมมืออย่างใกล้ชิด เป็นสถาบันที่มีความคงทนที่สุด และยังไม่เคยปรากฏว่าสังคมมนุษย์ใดไม่มีสถาบันครอบครัวปรากฏอยู่ เพราะมนุษย์ทุกคนจะต้องอยู่ในสถาบันนี้ เนื่องจากเป็นสังคมกลุ่มแรกที่เราจะต้องเผชิญตั้งแต่แรกเกิดจนเติบโตในครอบครัว (สุพัตรา สุภาพ, 2536: 35)

มนุษย์เป็นสัตว์สังคม ซึ่งโดยธรรมชาติของมนุษย์แล้วนิยมที่จะมีชีวิตร่วมกันเป็นกลุ่มเป็นพวก การรวมกันอยู่ทำให้มนุษย์สามารถที่จะดำรงชีวิตรอดได้ดีกว่าที่จะมีชีวิตรอดตามลำพัง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการแสวงหาอาหาร การสะสมอาหาร การต่อสู้และการป้องกันตัวเอง ในบรรดากลุ่มต่าง ๆ ของมนุษย์นั้น นักสังคมสงเคราะห์โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักมานุษยวิทยาเชื่อว่า "ครอบครัว" เป็นกลุ่มทางสังคมกลุ่มแรกและพื้นฐานที่สุดของมนุษย์ ซึ่งสามารถพบได้ในสังคมมนุษย์ทุกสังคม (ประสิทธิ์ สวาสดีญาติ, 2535: 51)

Murdock (1949) ได้ให้คำจำกัดความของครอบครัวไว้ว่า "ครอบครัว คือ กลุ่มสังคมซึ่งมีลักษณะสำคัญอันประกอบไปด้วย การมีที่อยู่อาศัยร่วมกัน การร่วมมือกันทางเศรษฐกิจ และการทำหน้าที่ผลิตชาติพันธุ์มนุษย์ ครอบครัวต้องประกอบไปด้วยมนุษย์ที่เป็นผู้ใหญ่ทั้งเพศชายและเพศหญิง และอย่างน้อยต้องมีคู่นึงที่มีความสัมพันธ์ทางเพศต่อกัน โดยการยอมรับของสังคม และชายหญิงคู่นี้คงกล่าวว่ามีบุตรหนึ่งคนหรือมากกว่าอยู่ด้วย จะเป็นบุตรโดยสายโลหิตหรือบุตรบุญธรรมก็ได้" (Murdock, 1949 อ้างถึงใน ประสิทธิ์ สวาสดีญาติ, 2535: 52)

ครอบครัวเป็นหน่วยเล็กที่สุดของสังคม เป็นสถาบันมูลฐานซึ่งทำหน้าที่วางรากฐานให้แก่สถาบันอื่น ๆ ในสังคม ไม่มีสถาบันใดทำหน้าที่ของครอบครัวได้ทุกอย่าง มนุษย์ต้องเกิดและได้รับการเลี้ยงดูในครอบครัว เป็นที่รักและต้องการของบิดามารดา จึงจะเจริญเติบโตได้อย่างปกติหรือเต็มที่ ความรักและความต้องการบุตร ความรับผิดชอบในหน้าที่ของบิดามารดา เหล่านี้จะทำให้บุตรได้รับความเอาใจใส่ ได้รับการถ่ายทอดความรู้ ศีลธรรม ประสบการณ์ที่มีค่าของผู้ใหญ่ ซึ่งนับว่าเป็นบทบาทและหน้าที่อันสำคัญของครอบครัวที่ครอบครัวจะต้องรับผิดชอบโดยตรงต่อสมาชิกของครอบครัวและต่อสังคม (สมาคมคนเศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2524: 85)

Kingsley Davis (1965) ให้ความหมายของครอบครัวโดยแบ่งเป็น 2 แนว คือแนวจิตวิทยา มุ่งชี้ให้เห็นว่าครอบครัวเป็นกลุ่มปฐมภูมิ เพราะเนื่องด้วยความผูกพันกันอย่างใกล้ชิดของบรรดาสมาชิกกลุ่มที่อยู่ในครอบครัวเดียวกัน มีการพบปะ และแสดงอาการตอบสนองต่อกันและกัน อันถือว่าเป็นพื้นฐานแห่งความสัมพันธ์กันทางสังคม และแนวสังคมวิทยา ถือว่าบรรดาสมาชิกในครอบครัวนั้นต่างฝ่ายต่างให้และรับประสบการณ์จากกันและกัน ซึ่งถือว่าต่างฝ่ายต่างถ่ายทอดพฤติกรรมให้แก่กันและกัน อันเป็นกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมที่เรียกว่า Socialization เพื่อปรับสภาพของตนเองให้เข้ากับสังคมได้ (Kingsley Davis, 1965 อ้างถึงใน บุญลือ วันทาพันธ์, 2520: 17)

ความสัมพันธ์ในครอบครัวครอบคลุมชีวิตของมนุษย์ ครอบครัวจะต้องเผชิญกับความทุกข์และความทุกข์ตามปกติ ซึ่งสมาชิกทุกคนในครอบครัวจำเป็นต้องปรับตัวเข้าหากันในเรื่องต่าง ๆ พยายามให้กิจกรรมของครอบครัวเป็นไปอย่างราบรื่น ดังที่ทราบกันดีว่าความเจริญและความเสื่อมเป็นของคู่กัน ทำนองเดียวกันกับการเกิดและการตาย ชีวิตจะหลีกเลี่ยงการเปลี่ยนแปลงไปไม่ได้ บางครั้งเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี บางครั้งอาจเปลี่ยนแปลงไปในทางร้าย

เช่นเดียวกันกับความสัมพันธ์ในครอบครัวที่ต้องมีทั้งด้านที่ดี มีความสุข และด้านที่ไม่ดี มีปัญหาในครอบครัว ในด้านที่มีปัญหานั้นสมาชิกในครอบครัวก็ต้องร่วมมือกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งวิธีการแก้ไขปัญหานั้นก็มีวิธีการหลากหลายรูปแบบ เหมือนกับคำของคนโบราณที่สอนเกี่ยวกับเรื่องชีวิตคู่ก็เหมือนกับล้นกับฟ้น การที่คนอยู่ใกล้ชิดกันในครอบครัว ก็เหมือนกับล้นกับฟ้น ที่ต้องมีการกระทบกระทั่งกันบ้าง หรือน้ำกับไฟ ในขณะที่คนหนึ่งอารมณ์ร้อน อีกคนหนึ่งก็ควรเป็นน้ำเพื่อบรรเทาให้อารมณ์ร้อนนั้นเย็นลงได้

ประสบการณ์เกี่ยวกับครอบครัวนั้น นอกจากจะเป็นประสบการณ์โดยตรงคือจากครอบครัวของตนเองแล้ว ยังอาจได้รับประสบการณ์ทางอ้อมจากสื่อสารมวลชนด้วย โดยความสัมพันธ์ในครอบครัวถูกถ่ายทอดผ่านทางสื่อสารมวลชนหลากหลายรูปแบบ อาทิ รายการสารคดี รายการวาไรตี้ รายการปกิณกะบันเทิง ตลอดจนละครโทรทัศน์

การสื่อสารมวลชนมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้าง การขยาย และการตอกย้ำความหมายที่มนุษย์เป็นผู้กำหนดให้กับสรรพสิ่ง และสภาพการณ์ของโลกรอบตัวเรา ในสังคมสมัยใหม่ สถาบันสื่อสารมวลชนเป็นสื่อกลางระหว่างสมาชิกในสังคม (ผู้รับสาร) กับโลกแห่งความเป็นจริง กิจกรรมที่เป็นแกนหลักประการหนึ่งของระบบสื่อสารมวลชนก็คือ การผลิตและการแพร่กระจาย "สาร" ซึ่งตามนัยที่กว้างที่สุด หมายถึงชุดแห่งสัญลักษณ์ที่มีความหมายอ้างอิงถึงโลกประสบการณ์ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือตัวแทนของสรรพสิ่งหรือสภาพการณ์ความเป็นจริงของโลกกายภาพ และโลกทางสังคมที่แวดล้อมรอบตัวเรา สารของสื่อมวลชนมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ และการสร้างความเชื่อเกี่ยวกับสภาพความเป็นจริงทางสังคมให้เกิดกับคนเรา (ชวัญเรือน กิติวัฒน์, 2530: 48)

ละครโทรทัศน์ เป็นรายการเพื่อความบันเทิงประเภทหนึ่งที่น่าเสนอเรื่องราวต่าง ๆ ผ่านทางบทสนทนา ซึ่งเรื่องราวที่น่าเสนอนั้นอาจจะนำมาจากเค้าโครงเรื่องจริง หรือแต่งขึ้นจากจินตนาการ เนื่องจากละครโทรทัศน์เป็นกิจกรรมทางสังคมอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นจากมนุษย์ในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม จึงถือได้ว่าละครโทรทัศน์เป็นเรื่องทางสังคมที่มีผลกระทบและได้รับผลกระทบจากสังคมทั้งสิ้น ทั้งนี้เป็นไปตามสัมพันธ์ภาพระหว่างสื่อมวลชนกับสังคมและความเป็นจริง กล่าวคือ สื่อมวลชนจะสะท้อนสิ่งที่มีอยู่ และเป็นอยู่ในสังคมให้คนในสังคมได้รับรู้ และในขณะเดียวกันก็สร้างภาพแห่งความเป็นจริงในสังคมขึ้นมาใหม่ โดยการเลือกที่จะเสนอเนื้อหาประเภทใด และให้ความหมายกับสิ่งต่าง ๆ ที่ปรากฏในสื่ออย่างไร ดังนั้นละครโทรทัศน์ในฐานะเป็นผลิตผลของสื่อมวลชน ซึ่งแม้ว่าจะเสนอภาพพจน์ของตนเองว่าเป็นสื่อเพื่อความบันเทิง จึงไม่ได้ทำหน้าที่เป็นเพียงตัวให้ความบันเทิงเท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่สื่อสารกับประชาชนโดยการถ่ายทอดความคิด ค่านิยม และทัศนคติต่าง ๆ แก่ประชาชน ผ่านทางเนื้อหาของละครโทรทัศน์ด้วย (อภิญา ศรีรัตนสมบุญ, 2534: 1-2)

ละครโทรทัศน์ไทย ที่มักนำเสนอเรื่องราวความสัมพันธ์ในครอบครัว ซึ่งเป็นการสอดแทรกค่านิยมและความเชื่อหลัก ๆ ของสังคมไทยลงไปด้วย รูปแบบการนำเสนอเน้นการให้ความบันเทิงแก่ผู้ชม ซึ่ง De Fleur (1964) ได้กล่าวเอาไว้ว่า นอกจากละครโทรทัศน์จะให้ความบันเทิงเป็นหลักแล้ว ในลักษณะของอิทธิพลทางอ้อม ละครโทรทัศน์ยังเป็นแหล่งความรู้ซึ่งทำหน้าที่ในการขัดเกลาทางสังคม เป็นกระบวนการที่สอนให้รู้ถึงการปฏิบัติตัวทางสังคม ละครโทรทัศน์จึงเป็นตัวแทน (socializing agent) ในการบอกสมาชิกในสังคมให้รู้ถึงเป้าหมาย ค่านิยม บทบาท และแบบอย่างของสังคมโดยวิธีทางอ้อม ผู้ชมละครโทรทัศน์จึงเรียนรู้สิ่งเหล่านี้ในลักษณะไม่รู้ตัว (De Fleur, 1964: 57-74)

กาญจนา แก้วเทพ (2539) ได้ทำการศึกษามิติด้านอุดมการณ์ในละครโทรทัศน์ พบว่า ในบรรดาสถาบันต่าง ๆ ที่ทำหน้าที่ผลิตและถ่ายทอดอุดมการณ์ ซึ่งได้แก่ วัด (สถาบันศาสนา) โรงเรียน และสื่อมวลชนนั้น ปรากฏว่าสื่อมวลชนเป็นสถาบันที่ได้เปรียบมากที่สุดในการเสนออุดมการณ์ ทั้งนี้เพราะคนเราใช้เวลาอยู่กับสื่อมวลชนตลอดชีวิต และการนำเสนออุดมการณ์จากสื่อมวลชนนั้นก็ยังมีลักษณะบังคับเหมือนอย่างที่เราเรียนกระทำ แต่ผู้ชมจะซึมซับเอาอุดมการณ์ต่าง ๆ ที่สื่อมวลชนให้อย่างไม่รู้ตัว เนื่องจากผู้ชมเป็นผู้ใช้สื่อมวลชนด้วยความสมัครใจเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งละครโทรทัศน์เป็นรายการบันเทิง ซึ่งมีลักษณะเป็นเครื่องดึงดูดใจได้ดีในแง่ของการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าว อันสอดคล้องกับหลักการยอมรับอุดมการณ์ที่ว่าถ้าทำให้รู้ตัวว่าเนื้อหาสาระใด ๆ ก็ตามกำลังถ่ายทอดอุดมการณ์และมีลักษณะบังคับผู้รับ คนเรามากจะต่อต้าน แต่ถ้าดึงดูดเข้ามาอย่างสมัครใจด้วยความบันเทิง การถ่ายทอดอุดมการณ์จะมีผลดีมากที่สุด นอกจากนี้ยังพบอีกด้วยว่าละครโทรทัศน์นั้น ยังคงทำหน้าที่ส่วนใหญ่ในการถ่ายทอดอุดมการณ์หลักของสังคม โดยผ่านเรื่องราวของละครที่มักเกี่ยวกับเรื่องเรื่องความรัก หน้าที่ครอบครัว ความสัมพันธ์เชิงคู่สาว ซึ่งเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในโลกของละครโทรทัศน์ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน (กาญจนา แก้วเทพ, 2539: 201-220)

ละครโทรทัศน์ไทยเป็นรายการที่มีผู้หญิงเป็นกลุ่มผู้ดูหลัก ดังนั้นเนื้อหาที่นำเสนอก็ย่อมเป็นเนื้อหาที่มีปริวิตกแวดล้อมผู้หญิง ซึ่งก็หลีกเลี่ยงไม่พ้นเรื่องราวภายในบ้าน นั่นก็คือเรื่องความสัมพันธ์ในครอบครัว ในสภาพการณ์ปัจจุบันได้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากในสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมเมือง อันเป็นผลของการเปลี่ยนแปลงจากระบบสังคมเกษตรกรรมไปสู่สังคมอุตสาหกรรม มีการรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกและเทคโนโลยีใหม่ ๆ จากต่างประเทศเข้ามา

ทั้งนี้โดยมุ่งหวังจะให้มีการพัฒนาประเทศให้เป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ (NICS) การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและมากมายเช่นนี้ ย่อมมีผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของประชาชนทั้งในระดับสังคมและระดับครอบครัว เนื่องจากการกลายสภาพเป็นสังคมอุตสาหกรรม ก่อให้เกิดงานประเภทที่ไม่จำเป็นต้องใช้กำลังกาย จึงเปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้มีทำงานนอกบ้านมากขึ้น ดังนั้นปริมาณที่แวดล้อมผู้หญิงก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย เรื่องราวที่น่าเสนอผ่านละครโทรทัศน์จึงมีเรื่องราวของอาชีพ และสังคมการทำงาน อย่างไรก็ตามสังคมไทยก็ยังคงคาดหวังให้ผู้หญิงเป็นแม่บ้าน และรับผิดชอบงานภายในบ้านอยู่นั่นเอง ประกอบกับเป็นเรื่องราวที่ใกล้ตัวคนทุกคน ดังนั้นละครโทรทัศน์จึงยังคงนำเสนอเรื่องราวความสัมพันธ์ในครอบครัวอยู่

การนำเสนอประเด็นเกี่ยวกับครอบครัวในละครโทรทัศน์นั้น จิระวิทย์ สมบัติศิริ (สัมภาษณ์, 22 ตุลาคม 2539) ผู้เขียนบทละครโทรทัศน์เรื่องสามหนุ่มสามมุม ลัดฟ้ามาหารัก ทอฝันกับมาวิน เป็นต้น ได้กล่าวไว้ว่า "ครอบครัวเป็นเรื่องใกล้ตัว และเป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับเด็กวัยรุ่นทุกคนที่จะโตเป็นผู้ใหญ่ ถ้ามาจากครอบครัวที่ดี สิ่งที่เราทำก็จะดีตามไปด้วย ต้องสร้างความสัมพันธ์ ความอบอุ่นในครอบครัวให้ดีเสียก่อน และครอบครัวเป็นเรื่องที่ทุกคนสัมผัสเข้าถึงได้ การทำเรื่องใกล้ตัวจะทำให้คนคล้อยตามไปได้ง่าย"

ในยามปกติละครโทรทัศน์ไทยก็มักจะเกี่ยวข้องกับชีวิตครอบครัวอยู่แล้ว ในปี พ.ศ. 2537 ซึ่งเป็น "ปีครอบครัว" ก็ยังมีบรรยากาศที่จะชวนให้มีละครที่มีมุมมองเด่น ๆ ด้านครอบครัวมากยิ่งขึ้น เช่นเรื่อง "คู่ซิ่นซูลมุน" ที่ฉายภาพครอบครัวไทยที่น่าจะเป็นไปในอนาคต เป็นที่น่าสังเกตว่าชีวิตครอบครัวไทยมักจะมุ่งมองไปที่ "แม่" เป็นพิเศษมากกว่า "พ่อ" ดังจะเห็นได้จากละครเรื่อง "ปีกมาร" หรือ "ความฝันที่ถูกทำลาย" และ "คลื่นชีวิต" ที่เน้นความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูกสาวและลูกชาย (กาญจนา แก้วเทพ, 2538: 150)

ดังที่กล่าวไปแล้วว่าละครโทรทัศน์ไทยส่วนใหญ่มักจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับครอบครัว ซึ่งก็สามารถแบ่งประเด็นครอบครัวลงไปได้อีก ดังนี้

1. ประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างสามี-ภรรยา

1.1 ละครที่เกี่ยวกับตอนเริ่มต้นตั้งครอบครัว เช่น "คู่ซิ่นขลุมน" "รักหลอก ๆ อย่าบอกใคร" "ชั่วโมงที่ 25" เป็นต้น เป็นเรื่องราวของชีวิตคู่ เป็นความสัมพันธ์ในครอบครัวที่เน้นการสร้างครอบครัวใหม่ของคู่แต่งงาน มีการนำเสนอปัญหาและวิธีการแก้ไขปัญหา

1.2 ละครที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของครอบครัวในคนวัยเดียวกัน เช่น "กระเช้าสีดา" "เพลิงบุญ" "เข็มซ่อนปลาย" "มงกุฎดอกส้ม" "เบญจรงค์ห้าสี" เป็นต้น มีการนำเสนอประเด็นเกี่ยวกับครอบครัวในแง่ของปัญหาที่พบในชีวิตแต่งงาน โดยส่วนใหญ่จะเป็นปัญหาการนอกใจของสามี ทำให้เกิดปัญหาขึ้นในครอบครัว

2. ประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างพ่อ-แม่-ลูก

ละครที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของครอบครัวในคนต่างวัย เช่น "บัลลังก์เมฆ" "ปลายฝนต้นหนาว" "ชมพูเบิกฟ้า" "ขอหมอนใบนั้นที่เธอฝันยามหนุน" "เรือมนุษย์" "ไม้อ่อน" "ใจมาดา" "ไม้เด็ด" "ทองผืนกับมาวิน" "ทองเนื้อเก้า" เป็นต้น มีการนำเสนอประเด็นเกี่ยวกับครอบครัวในแง่ของปัญหาที่พบจากความไม่เข้าใจกันของคนต่างวัย ปัญหาความไม่เข้าใจกันของแม่กับลูก พ่อกับลูก พ่อกับแม่ ทำให้เกิดปัญหาในครอบครัว

3. ประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติ และบุคคลอื่น

ละครที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติ และบุคคลอื่น เช่น "ญาติกา" ดาวพระศุกร์ "เยี่ยมวิมาน" "วงศาตนาญาติ" "สามหนุ่มหลายมุม" "ฟากฟ้าทะเลฝัน" เป็นต้น มีการนำเสนอประเด็นเกี่ยวกับครอบครัวในแง่ของปัญหาที่พบจากญาติพี่น้อง ปัญหาแม่ผัวลูกสะใภ้ ทำให้เกิดปัญหาขึ้นในครอบครัว

ละครโทรทัศน์ เป็นรายการที่นำเสนอเนื้อหาที่มีลักษณะเหมือนกับการจำลองชีวิตของคนเรา ดังนั้นในความเป็นจริงที่คนเรามีทั้งส่วนดีและส่วนไม่ดี ดังนั้นในละครก็ต้องมีลักษณะเช่นเดียวกัน มีการนำเสนอเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบของความตรงกันข้าม (opposition) เมื่อละครได้นำเสนอครอบครัวที่มีปัญหา เกิดความขัดแย้งระหว่างพ่อกับลูก ละครก็นำเสนอลักษณะครอบครัวอื่น ๆ เข้ามานำเสนอ เพื่อช่วยในการเปรียบเทียบ ความสัมพันธ์ในครอบครัวที่มีทั้งด้านที่ดีและด้านที่ไม่ดี และด้วยเหตุผลทางด้านเทคนิคการละคร ทำให้ละครได้นำเสนอให้ครอบครัว

ตัวเอกต้องมีความเด่นมากที่สุด มีการนำเสนอมากที่สุด ส่วนครอบครัวอื่น ๆ นั้นก็มาช่วยในการเสริมสร้างให้เกิดการเปรียบเทียบลักษณะของความเป็นครอบครัวในรูปแบบอื่น ๆ

ละครโทรทัศน์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับครอบครัวนี้ หากพิจารณาจากกรอบแนวคิดเรื่องกระบวนการสื่อสาร ซึ่งถือว่าเป็น "สาร" ที่ได้รับการเข้ารหัส (encoding) โดยฝ่ายผู้ผลิต และผู้ชมก็รับชมโดยมีขั้นตอนของการถอดรหัส (decoding) ซึ่งการถอดรหัสนั้น ก็ขึ้นอยู่กับทัศนคติ ความเชื่อ ตลอดจนประสบการณ์ของผู้ชมแต่ละคน ก็จะมีลักษณะการรับรู้ การตีความ และการเชื่อมโยงภาพของครอบครัวจากละครโทรทัศน์กับชีวิตจริงแตกต่างกันออกไป

เนื่องจากละครโทรทัศน์ที่นำเสนอภาพของครอบครัวจะสะท้อนมุมมองความสัมพันธ์ในครอบครัวเป็นประเด็นสำคัญ ซึ่งผู้ผลิตจะเข้ารหัส (encoding) เรื่องราวที่ต้องการนำเสนอมา กับเนื้อหาที่ถ่ายทอดออกไปในละครโทรทัศน์ ขั้นตอนของการสื่อสารจะเสร็จสิ้นสมบูรณ์เมื่อผู้ชมละครรับรู้ และเข้าใจเรื่องราว ซึ่งก็คือการถอดรหัสความหมาย (decoding)

ดังนั้นสิ่งที่ผู้ส่งสาร ซึ่งก็คือผู้ผลิตละครโทรทัศน์ ต้องการนำเสนอไปยังผู้ชม นอกจากความบันเทิงที่จะได้รับแล้ว ก็ยังแฝงข้อคิดในเรื่องครอบครัวเอาไว้ เมื่อเกิดการสื่อสารขึ้นเมื่อใด เมื่อนั้นปฏิสัมพันธ์ทางสังคมย่อมจะเกิดขึ้น เนื่องจากเกิดการติดต่อเกี่ยวข้องกัน ระหว่างบุคคลต่อบุคคล ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นเมื่อมีการสื่อสาร เป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร ซึ่งก็เป็นปฏิสัมพันธ์หนึ่งที่เกิดขึ้นด้วย แต่ปัจจัยในการสื่อสารที่มักจะมีการกล่าวถึงบ่อย ๆ ว่าเป็นตัวกำหนดความสำเร็จ หรือความล้มเหลวของการส่งสารไปยังผู้รับสาร นั่นก็คือกระบวนการเลือกสรร (selective processes) ของผู้รับสาร ดังนั้นการถอดรหัสความหมาย (decoding) ของผู้รับสารอาจจะไม่ตรงตามความหมายที่ผู้ส่งสารเข้ารหัส (encoding) ไว้ก็ได้ เพราะว่าการบวนการเลือกสรรของผู้รับสารแต่ละคนนั่นเอง

นอกจากกระบวนการเลือกสรรของผู้รับสารแล้ว ยังพบกระบวนการที่ละครโทรทัศน์สามารถทำหน้าที่ทางอ้อมได้ ก็เพราะว่าความหมายที่แฝงอยู่ในเนื้อหาสาร ซึ่งเมื่อผู้รับสารได้รับชมเนื้อหาที่มีลักษณะใกล้เคียงกับสิ่งที่ตนเองประสบอยู่ หรือเคยมีประสบการณ์มาเขาก็จะมีการนำมาเชื่อมโยงกันอย่างไม่รู้ตัว เช่นเดียวกันกับประสบการณ์จากครอบครัวซึ่งคนทุกคนมีประสบการณ์ตรงอยู่แล้ว เมื่อได้รับชมละครที่นำเสนอเรื่องราวความสัมพันธ์ในครอบครัว ถ้าเป็น

เรื่องราวที่คล้ายกับชีวิตจริงของเขา ก็จะมีการเปรียบเทียบกับตนเอง หรือถ้าเรื่องราวที่ไม่เหมือนกับชีวิตจริงเขาก็จะชมแบบผ่าน ๆ หรือเพื่อที่จะได้ทราบว่ถ้าครอบครัวอบอุ่น สภาพภายในครอบครัวจะนำเสนอออกมาในรูปแบบหนึ่ง ถ้าสภาพครอบครัวที่มีปัญหา ก็จะมีการนำเสนอออกมาอีก รูปแบบหนึ่ง

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าประสบการณ์เกี่ยวกับครอบครัวไม่ได้มาจากการชมละครโทรทัศน์เท่านั้น คนทุกคนย่อมมีประสบการณ์ตรงเรื่องครอบครัว คือ จากครอบครัวของตนเอง ซึ่งอาจจะเป็นทั้งประสบการณ์ในด้านดี และด้านร้าย เช่น กรณีปัญหาเด็กกำพร้า กรณีพ่อแม่แยกทางกัน เป็นต้น ดังนั้น เมื่อได้รับชมละครโทรทัศน์ซึ่งมีการนำเสนอเนื้อหาด้านครอบครัว ทั้งในด้านดีมีความสุข มีความอบอุ่น และในด้านที่เกิดปัญหาพร้อมทั้งสอดแทรกวิธีการแก้ปัญหา ก็จะมีการนำมาเชื่อมโยงกับประสบการณ์ในชีวิตจริงของตนเองว่ามีความคล้ายคลึงกับชีวิตของตนเองหรือไม่อย่างไรบ้าง หรือ อาจจะไม่มีการนำมาเชื่อมโยงกับตนเองก็ได้ ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับกระบวนการเลือกสรรของแต่ละบุคคล ในขณะที่เดียวกันก็อาจเกิดการเรียนรู้ทางอ้อมจากเนื้อหาที่ละครนำเสนอ ในบางกรณีประสบการณ์ในชีวิตครอบครัวไม่เคยประสบมาก่อน เพื่อที่จะได้เป็นข้อเตือนใจและแง่คิดให้ปฏิบัติตนได้ถูกต้องตามวิถีทางที่ควร รวมทั้งเป็นการขยายโลกแห่งประสบการณ์ด้วยว่า นอกจากครอบครัวแบบตัวเองแล้ว ยังมีครอบครัวแบบอื่น ๆ อีก

ผู้ชมละครโทรทัศน์ที่นำเสนอภาพของครอบครัวก็ย่อมจะรับรู้เนื้อหาที่ละครโทรทัศน์ต้องการจะสื่อมายังผู้ชมได้แตกต่างกัน แต่แต่ละคนก็ย่อมที่จะมีการเลือกสรร เลือกรับรู้ และเลือกจดจำตามลักษณะความสนใจ ขึ้นอยู่กับจุดยืนของตัวเอง ซึ่งก็จะมีทัศนคติ ความเชื่อ และประสบการณ์ที่แตกต่างกันไป

ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาเรื่อง "การรับรู้ภาพของครอบครัวผ่านละครโทรทัศน์" จากทัศนะของผู้รับสารว่าได้มองเห็นภาพอะไรบ้าง เนื่องจากภาพของครอบครัวที่ปรากฏในละครโทรทัศน์ เป็นการนำเสนอภาพของครอบครัวในหลากหลายรูปแบบ ซึ่งให้มุมมองทั้งในด้านที่ดีมีความสุข มีความอบอุ่น และด้านที่เกิดปัญหาในครอบครัว พร้อมทั้งเสนอวิธีการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นด้วย ในขณะที่เดียวกันผู้ชมแต่ละคนก็ย่อมที่จะมีภาพของครอบครัวของตนเองเป็นประสบการณ์ตรง ก็จะมีการเรียนรู้จากละครโทรทัศน์เป็นประสบการณ์ทางอ้อมอย่างไรบ้าง ตลอดจนเปรียบเทียบความหมายภาพของครอบครัวจากการเข้ารหัส (encoding) ของผู้ส่งสาร และการถอดรหัส

(decoding) ของผู้รับสาร ซึ่งอาจจะเป็นอีกแง่มุมหนึ่งที่ได้รับทราบว่าเป็นทัศนคติของผู้ชมละครโทรทัศน์ว่าภาพของครอบครัวที่ละครนำเสนอ นั้นมีลักษณะเชื่อมโยงกับโลกแห่งความเป็นจริงที่ผู้ชมมีประสบการณ์มาอย่างไรบ้าง นอกจากนี้ก็ยังสามารถเข้าใจถึงการเข้ารหัส (encoding) ของผู้ส่งสาร และการถอดรหัส (decoding) ของผู้รับสาร ตลอดจนเป็นประโยชน์ต่อผู้ผลิตละครโทรทัศน์ในการเลือกสรรเนื้อหาที่นำมาผลิตละครโทรทัศน์ โดยนำเสนอแง่มุมเกี่ยวกับครอบครัว เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ชมผ่านสื่อที่มีรูปแบบการนำเสนอเพื่อความบันเทิงเป็นหลัก

ปัญหานำวิจัย

1. ผู้ชมมีการรับรู้ และการตีความภาพของครอบครัวในละครโทรทัศน์อย่างไรบ้าง
2. ผู้ชมมีการเชื่อมโยงภาพของครอบครัวในละครโทรทัศน์กับชีวิตจริงอย่างไรบ้าง
3. ความหมายของ "ภาพของครอบครัว" ที่ผู้ส่งสารได้เข้ารหัส (encoding) ไว้ในละครโทรทัศน์ ผู้รับสารสามารถถอดความหมาย (decoding) ได้อย่างไรบ้าง และตรงกับที่ผู้ส่งสารต้องการสื่อความหมายหรือไม่ อย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์การรับรู้ และการตีความภาพของครอบครัวในละครโทรทัศน์ จากทัศนคติของผู้รับสาร
2. เพื่อวิเคราะห์การเชื่อมโยงภาพของครอบครัวในละครโทรทัศน์ กับชีวิตจริง จากทัศนคติของผู้รับสาร
3. เพื่อเปรียบเทียบความหมาย "ภาพของครอบครัว" จากการเข้ารหัส (encoding) ของผู้ส่งสาร กับการถอดรหัส (decoding) ของผู้รับสาร

ข้อสันนิษฐาน

การรับรู้ การตีความ และการเชื่อมโยงภาพของครอบครัวผ่านละครโทรทัศน์ กับชีวิตจริงของผู้ชมแต่ละคน จะมีความแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ตรงด้านครอบครัวของผู้ชมแต่ละคน และกระบวนการเลือกสรรในการรับสารของแต่ละคน

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีขอบเขตของการศึกษาดังนี้

1. การรับรู้ภาพของครอบครัวผ่านละครโทรทัศน์ ในตอนแรกผู้วิจัยศึกษาการรับรู้จากละครโทรทัศน์ที่นำเสนอภาพของครอบครัวโดยรวม ดังนั้นละครโทรทัศน์ที่ใช้สัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างนั้นจะไม่ระบุช่วงปีที่ละครแพร่ภาพ ทั้งนี้เนื่องจากมีความต้องการให้กลุ่มตัวอย่างนึกถึงภาพของครอบครัวในละครโดยรวม นอกจากกลุ่มตัวอย่างจะยกตัวอย่างละครเรื่องใดเรื่องหนึ่งขึ้นมา การสัมภาษณ์ก็จะยึดหยุ่นไปตามละครที่กลุ่มตัวอย่างยกขึ้นมาเป็นตัวอย่าง

2. เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ในการเปรียบเทียบความหมาย "ภาพของครอบครัว" จากการเข้ารหัส (encoding) ของผู้ส่งสาร กับการถอดรหัส (decoding) ของผู้รับสาร ผู้วิจัยเลือกศึกษาจากละครโทรทัศน์เรื่อง "ทอฝันกับมาวิน" ซึ่งแพร่ภาพออกอากาศทางช่อง 5 เวลา 18.45-20.00 น. ในระหว่างวันที่ 26 กรกฎาคม - 12 ตุลาคม 2539

ข้อตกลงเบื้องต้น

ผู้รับสารในการศึกษาวิจัยนี้ ต้องเป็นผู้ที่ชมละครโทรทัศน์ที่นำเสนอภาพของครอบครัวโดยรวม และละครโทรทัศน์เรื่อง "ทอฝันกับมาวิน"

นิยามศัพท์

1. การรับรู้ หมายถึง กระบวนการรับรู้และตีความภาพของครอบครัวลักษณะต่าง ๆ ปัญหาของครอบครัว และวิธีแก้ปัญหาของครอบครัวผ่านละครโทรทัศน์

2. ภาพของครอบครัวในละครโทรทัศน์ หมายถึง ลักษณะเด่น ๆ ของครอบครัวที่ถูกนำเสนอในละครโทรทัศน์ ซึ่งแบ่งได้ 3 ลักษณะ ดังนี้

2.1 ลักษณะความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว หมายถึง การนำเสนอครอบครัวในละครที่แสดงลักษณะ ว่าเป็น "ภาพของครอบครัวที่อบอุ่น" หรือ "ภาพของครอบครัวที่ไม่อบอุ่น"

2.2 ลักษณะประเภทของครอบครัว หมายถึง การแบ่งประเภทของครอบครัว โดยใช้เกณฑ์ของ Murdock ว่าเป็น "ครอบครัวเดี่ยว" หรือ "ครอบครัวขยาย"

2.3 ลักษณะครอบครัวที่มีคุณลักษณะพิเศษ หมายถึง การนำเสนอครอบครัวในละครที่แสดงลักษณะ ว่าเป็น "ครอบครัวที่มีรากฐานทางวัฒนธรรมจีน" หรือ "ครอบครัวที่มีสมาชิกไม่ครบ (เช่นขาดพ่อหรือแม่)"

3. บทบาทของสมาชิกในครอบครัว หมายถึง สิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบของสมาชิกในครอบครัว ซึ่งแบ่งได้เป็นแบบต่าง ๆ ดังนี้

3.1 การใช้เพศเป็นเกณฑ์แบ่ง หมายถึง บทบาทของสมาชิกในครอบครัวที่แบ่งตามลักษณะเพศของบุคคล ซึ่งจะมีสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบตามลักษณะเพศ

3.2 การใช้หน้าที่ในครอบครัวเป็นเกณฑ์แบ่ง หมายถึง บทบาทของสมาชิกในครอบครัวที่แบ่งตามลักษณะหน้าที่และความรับผิดชอบของสมาชิกต่อครอบครัว เช่น บทบาทพ่อ บทบาทแม่ บทบาทพี่ บทบาทลูกชาย บทบาทลูกสาว เป็นต้น

4. ปัญหาที่พบจากภาพของครอบครัวผ่านละครโทรทัศน์ หมายถึง การเกิดความขัดแย้งระหว่างสมาชิกในครอบครัว เช่น ระหว่างสามี-ภรรยา, ระหว่างพ่อ-แม่-ลูก และระหว่างเครือญาติ

5. การเชื่อมโยงภาพของครอบครัวผ่านละครโทรทัศน์ หมายถึง การที่ผู้รับสารนำประสบการณ์ทางอารมณ์ที่ได้รับจากภาพของครอบครัวที่ถูกนำเสนอในละครโทรทัศน์ มาใช้ในแง่ของ

5.1 การเปรียบเทียบกับประสบการณ์ด้านครอบครัวของตนเอง หมายถึง การที่ผู้รับสารเปรียบเทียบความคล้ายคลึงระหว่างลักษณะครอบครัวของตนเอง กับครอบครัวที่ถูกนำเสนอในละครโทรทัศน์

5.2 การเปรียบเทียบตนเองกับตัวละคร หมายถึง การที่ผู้รับสารเปรียบเทียบตัวเองกับตัวละครว่า ถ้าผู้รับสารอยู่ในสถานการณ์เดียวกับตัวละครผู้รับสารจะปฏิบัติตนอย่างไร

5.3 การเลียนแบบ และการไม่เลียนแบบภาพของครอบครัวในละครโทรทัศน์ หมายถึง การที่ผู้รับสารจินตนาการตนเองว่าอยากจะมีครอบครัวที่มีลักษณะเหมือน หรือ ไม่เหมือนกับครอบครัวที่ถูกนำเสนอในละครโทรทัศน์

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. สามารถรับรู้และเข้าใจผู้รับสาร ในแง่การรับรู้ การตีความ และการเชื่อมโยงภาพของครอบครัวในละครโทรทัศน์กับชีวิตจริง

2. สามารถเข้าใจถึงลักษณะการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับภาพของครอบครัวในละครโทรทัศน์ ซึ่งผู้ชมเกิดการเรียนรู้ทางอ้อมถึงประโยชน์และโทษของภาพครอบครัวที่แตกต่างกัน

3. สามารถใช้เป็นประโยชน์ต่อผู้ผลิตละครโทรทัศน์ ในด้านปฏิบัติการที่ได้รับจากผู้ชมต่อเนื้อหาที่ผู้ผลิตละครโทรทัศน์นำเสนอ

4. เป็นแนวทางหรือช่วยกระตุ้นให้ผู้สนใจอื่น ๆ ทำการศึกษาต่อไปในประเด็นที่ใกล้เคียงกัน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย